

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ

PROBLEM ISSUES OF FORMING PROFESSIONAL ETHICS OF POLICE OFFICERS IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Брусакова О.В., доктор юридичних наук, доцент,
декан факультету № 6,

Харківський національний університет внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0001-8616-0424

У статті були розглянуті, проблемні питання формування професійної етики поліцейського в умовах воєнного стану. Визначено, що етична складова в поліцейській діяльності є різновидом професійної етики, а її зміст співпадає з загально прийнятими моральними цінностями сформованих у правилах етичної поведінки державних службовців.

З'ясовано, що в загальному розумінні правила етичної поведінки поліцейських – це сукупність певних моделей поведінки, їх визначений стиль поведінки, що мають своє вираження та прояви під час несення служби.

Обґрунтовано, що норми законодавства виступають найважливішими засобами формування основи етичної поведінки поліцейського в процесі виконання службових обов'язків. З одного боку, вони регулюють поведінку суб'єктів адміністративного права, охороняють права фізичних та юридичних осіб, встановлений в державі правопорядок, з іншого, обумовлюють виникнення адміністративних правовідносин та гарантують суб'єктам реалізацію їх прав і обов'язків.

Зроблено висновок, що тематика правового забезпечення етики поліцейського в Україні є доволі розробленим, але основні проблеми, які виникають в службовій діяльності пов'язані з їх застосуванням.

Доведено, що правила етичної поведінки працівників органів поліції є узагальненням стандартів поведінки та доброчесності, які виробляються як на основі історичного досвіду їх трудової діяльності, так і на вимогах нормативно-правових актів, спрямованих на створення умов для підвищення авторитету діяльності органів поліції та зміцнення репутації поліцейських, а також довіри населення до них, інформованості громадян про їх поведінку та очікувані позитивні результати від виконання службових обов'язків.

Проаналізовано сутність та зміст об'єктивних та суб'єктивних факторів, які вчиняють свій негативний вплив на службову діяльність поліцейських та формування морально-етичних якостей у особового складу підрозділів в умовах дії режиму воєнного стану та військової агресії РФ.

Розглянуто шляхи вдосконалення професійної підготовки, особливо на її таких складових як заходи морально-психологічної навчання та виховання поліцейських кадрів у дусі відданості Батьківщині, присязі поліцейського, вірного служіння народу України в складних умовах дії режиму воєнного стану.

Ключові слова: Національна поліція, службова діяльність поліцейського, режим воєнного стану, військова агресія, морально-етичні проблеми, етика поліцейських, правила етичної поведінки, формування професійної етики.

The article considered the problematic issues of the formation of professional ethics of a police officer under martial law.

It was determined that the ethical component in police activities is a type of professional ethics, and its content coincides with generally accepted moral values formed in the rules of ethical behavior of civil servants.

It was found out that in the general sense, the rules of ethical behavior of police officers are a set of certain models of behavior, their specific style of behavior, which have their own expression and manifestations during the performance of their duties.

It was substantiated that the norms of legislation are the most important means of forming the basis of ethical behavior of a police officer in the process of performing official duties. On the one hand, they regulate the behavior of subjects of administrative law, protect the rights of individuals and legal entities, the legal order established in the state, on the other hand, they determine the emergence of administrative legal relations and guarantee the subjects the realization of their rights and obligations.

It is concluded that the topic of legal support for police ethics in Ukraine is quite developed, but the main problems that arise in official activities are related to their application.

It is proved that the rules of ethical behavior of police officers are a generalization of standards of behavior and integrity, which are developed both on the basis of the historical experience of their work, and on the requirements of regulatory legal acts aimed at creating conditions for increasing the authority of the police and strengthening the reputation of police officers, as well as public trust in them, awareness of citizens about their behavior and expected positive results from the performance of official duties.

The essence and content of objective and subjective factors that have a negative impact on the service activities of police officers and the formation of moral and ethical qualities in the personnel of units under the conditions of martial law and military aggression of the Russian Federation are analyzed.

Ways of improving professional training are considered, especially in its components such as measures of moral and psychological training and education of police personnel in the spirit of devotion to the Motherland, the oath of a policeman, faithful service to the people of Ukraine in the difficult conditions of the martial law regime.

Key words: National Police, police officer's service, martial law regime, military aggression, moral and ethical problems, police ethics, rules of ethical behavior, formation of professional ethics.

Постановка проблеми. Формування професійної етики поліцейських в умовах воєнного стану є важливою складовою забезпечення в державі законності, справедливості та довіри суспільства до правоохоронних органів. Оскільки в умовах відбиття збройної агресії Росії на правоохоронні органи покладаються додаткові завдання, які вимагають від їх особового складу не тільки високої професійної майстерності, фізичних та вольових якостей, але й наявності міцних етичних основ, які відповідали б найкращим стандартам людської етики і моралі.

За твердженням Я. В. Свічкарьової знання норм правових актів та їх застосування в процесі служби значною

мірою втрачають змістовне наповнення, якщо правоохоронна діяльність позбавлена морально-етичних засад [1, с. 75].

Етичні принципи поліцейських, такі як гуманізм, законність та справедливість, мають бути непохитними, особливо в складних умовах війни. В умовах воєнного стану, коли суспільство переживає стрес та невизначеність, формування професійної етики поліцейських набуває особливої ваги.

В складних умовах військового стану підрозділи поліції стикається з широким переліком обставин, що значно

погіршують умови несення служби, негативно впливають на фізичний та моральний стан особового складу. До таких факторів можна віднести: збільшення кількості стресових ситуацій, підвищення рівня фізичних та психологічних навантажень, обмеження ресурсного забезпечення, необхідність швидкого реагування на швидкі зміни оперативного стану на різні надзвичайні ситуації, а також зростання кількості проблемних питань, що виникають у процесі комунікації з населенням та службовими особами установ і організацій.

Тому, на нашу думку, дослідження проблемних аспектів формування професійної етики поліцейських в умовах воєнного стану є актуальним і важливим як для науки публічного управління, так і для практичної діяльності підрозділів поліції з забезпечення високого рівня правопорядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Службової етики в діяльності підрозділів поліції завжди привертала увагу дослідників, а в умовах воєнного ця увага була подвоєна. Така зацікавленість знайшла своє відображення у працях багатьох науковців, наприклад: Д. В. Вергуна «Специфіка моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця в сучасному українському суспільстві», С. Б. Власенка «До проблеми формування професійної етики працівників національної поліції України», І. М. Голопича «Підготовка майбутніх поліцейських до професійного спілкування з військовополоненими», О. Д. Завістовського і К. С. Король «Актуальні проблеми професійної підготовки поліцейських в умовах воєнного стану», Л. Я. Масюка «Щодо змісту правил етичної поведінки поліцейських як об'єкту адміністративно-правового забезпечення», Севрука І. І. і Соколовської Ю. В. «Морально-етичні аспекти діяльності цивільних та військових на території країни, що зазнала військової агресії: український досвід» та «Етика збройної боротьби: поняття, проблеми, перспективи дослідження», В. А. Трофименка «Нормативні акти етичної поведінки поліцейських як необхідна частина законодавчого забезпечення їхньої співпраці із суспільством», С. М. Шила «Адміністративно-правові засади професійної психологічної підтримки працівників Національної поліції України в умовах війни».

Мета статті. Здійснити дослідження та аналіз ефективності дії норм діючого законодавства, результатів правозастосовної практики, а також наукових доробок вітчизняних науковців з проблемних питань формування професійної етики поліцейських в умовах воєнного стану та запропонувати шляхи її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. За твердженням авторів науково-популярного видання «Етикет і професійна етика поліцейського» етика в службовій діяльності поліцейського є складовою загальної ділової професійної етики державних службовців. За твердженням В. М. Бесчасного, професійна етика складається з сукупності складових: системи цінностей, принципів і правил поведінки певної професійної спільноти, які формують моральні стандарти професійної діяльності.

Більшість науковців під моральними стандартами пропонує розуміти вимоги до людини, щодо її суспільної діяльності і змісту взаємовідносин з іншими людьми. Моральні норми і принципи складають основу поняття моральних цінностей, що проявляються у вчинках, мотивах поведінки людини, результатом яких є оцінка її у вигляді схвалення чи засудження суспільством.

Стандарти професійної етики призначені впливати насамперед на стан професійної комунікації у сфері публічного управління та взаємодії його з громадянським суспільством, а не тільки на відносини всередині певного корпоративного (професійного) осередку [2, с. 27].

Особливо це стосується представників влади, які здійснюють повноваження у сфері правоохоронної діяльності,

де виконання службових завдань пов'язано з застосуванням адміністративного примусу або заборонних приписів.

Формування та розвиток професійної етики має особливе значення для суспільства і держави, оскільки сприяє поширенню у суспільних відносинах позитивних факторів: патріотизму, поваги до державних символів, зростанню рівня правосвідомості, забезпечує належний морально-етичний стан в службових колективах правоохоронців.

Тому правила етичної поведінки призначені виконувати одну із важливіших функцій у забезпеченні і регулюванні службових правовідносин професійної діяльності працівників поліції. В загальному розумінні правила етичної поведінки поліцейських – це сукупність певних моделей поведінки, їх стиль поведінки, що мають своє вираження та місце під час виконання службових обов'язків.

Правила етичної поведінки працівників органів поліції є узагальненням стандартів поведінки та доброчесності, які виробляються як на основі історичного досвіду їх трудової діяльності, так і на вимогах нормативно-правових актів, спрямованих на створення умов для підвищення авторитету діяльності органів поліції та зміцнення репутації поліцейських, а також довіри населення до них, інформованості громадян про їх поведінку та очікувані позитивні результати від виконання службових обов'язків.

Етична поведінка поліцейських – це перш за все внутрішні, службові питання, які охоплюються управлінськими процесами та регламентуються нормами адміністративного законодавства [3, с. 231].

Національне законодавство, що регламентує етику правоохоронця включає в себе двокомпонентну структуру, першу складову - міжнародне законодавство, та другу - вітчизняні нормативні акти.

На формування правових основ етичної поведінки працівників поліції України суттєвий вплив мала Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року під назвою «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» [4].

Її положення стали основою для створення нормативних актів національного законодавства. Імплементовані норми цього акту були призначені сприяти унормуванню поліцейської діяльності у сфері захисту прав людини, з недопущення зловживання заходами примусу, застосування тортур і запобігати проявам корупції.

Іншим міжнародним документом, є «Європейський кодекс поліцейської етики», який був прийнятий Радою Європи 19 вересня 2001 року. Норми цього акту врегульовують діяльність посадовців підрозділів і служб поліції та інших правоохоронних органів, головною метою яких є забезпечення підтримки закону і порядку в громадянському суспільстві, і яким держава дозволяє для досягнення цієї мети використовувати силу або спеціальні повноваження [5].

В Україні унормування професійної етики поліцейського знайшло своє місце у законах та галузевих нормативних актах: Конституції України [6], Законах України «Про Національну поліцію» [7], «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [8], «Про запобігання корупції» [9], «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [10], наказах МВС України від 09.11.2016 року № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» [11] та від 09.04.2024 року № 230 «Про затвердження Правил етичної та доброчесної поведінки працівників Міністерства внутрішніх справ України» [12].

Таким чином, можна констатувати, що норми законодавства виступають найважливішими засобами формування основи етичної поведінки поліцейського в процесі виконання службових обов'язків.

Нормативна регламентація діяльності правоохоронців утримує у собі взаємопов'язані елементи - практичну

і ідейно-етичну складову, які у підсумку формують високий професіоналізм правоохоронця та сприяють ефективній службовій діяльності.

Висококваліфікований правоохоронець не тільки має володіти знаннями з положень нормативів та інструкцій, він ще повинен вміти знайти в екстремальній ситуації найбільш доцільний варіант застосування норм діючого законодавства, положень людської моралі й стандартів професійної етики. Оцінкою рівня професіоналізму правоохоронця повинно стати - його вміння поєднувати у професійній діяльності усю сукупність правових нормативів, етичних та моральних норм.

У підсумку, можна узагальнити, що питання правового забезпечення правил етичної поведінки поліцейських в Україні є доволі розробленим, але основні проблеми, які виникають в службовій діяльності пов'язані з їх застосуванням.

В умовах дії режиму воєнного стану поліцейські щоденно стикаються з екстремальними ситуаціями, які створюють загрози життю або здоров'ю працівника, все це ускладнює умови несення служби.

Дія режиму воєнного стану покладає на підрозділи поліції виконання додаткових спеціальних завдань, таких як: охорона об'єктів критичної інфраструктури, проведення евакуаційних заходів з вивезення населення та матеріальних цінностей з районів ведення бойових дій, здійснення розмінування територій, проведення стабілізаційних заходів у звільнених від ворога населених пунктах, проведення контр диверсійних заходів тощо.

Слід відзначити, що в умовах дії режиму воєнного стану та військової агресії РФ на роботу поліцейських вчиняють свій негативний вплив наступні об'єктивні та суб'єктивні фактори:

1) наявність стресових обставин, пов'язаних постійними загрозами для життя.

2) Зменшення можливостей ресурсного та матеріально-технічного забезпечення підрозділів поліції, проблеми з регулярним його постачанням, що ускладнює виконання завдань та знижує ефективність несення служби.

3) участь у проведенні заходів з забезпечення дії режиму воєнного стану та у бойових діях, вимагають швидкого реагування на екстремальні ситуації, що збільшує фізичне і психологічне навантаження на поліцейських.

4) Воєнний стан ускладнює комунікацію як в середині поліції, так і з зовнішніми суб'єктами - юридичними особами та громадянським, що призводить до збільшення кількості конфліктних ситуацій, появи фактів дезінформації та неправдивих повідомлень, що має наслідком зниження рівня авторитету і довіри до правоохоронних органів.

У цих умовах формування високих професійних якостей, етичних засад та вироблення стрес стійкості працівників поліції є критично важливими для збереження їхнього життя і здоров'я, функціональної ефективності, забезпечення дотримання вимог етичних норм, усунення умов для виникнення конфліктних ситуацій, а також проявів фактів корупції.

Таким чином, основним завданням підрозділів поліції під час дії режиму воєнного стану є ефективне реагування на наведені проблемні моменти службової діяльності та вирішення завдань з забезпечення охорони публічного порядку та безпеки.

Військова агресія, розв'язана російською федерацією проти України, суттєво внесла зміни у повсякденну діяльність підрозділів поліції. Вони були переведені на посилений варіант несення служби, що мало наслідком значне зростання фізичних та психологічних навантажень на кожного поліцейського.

За твердженням І. І. Севрука та Ю. В. Соколовської «...війна гранично загострює морально-етичні аспекти

проблем життя та смерті». На їх думку, ці проблеми слід розглядати, враховуючи наявні відмінності персонального та соціального вимірів. Крім того, варто врахувати й відмінності між військовими (правоохоронцями) - як представників специфічних соціальних груп та цивільними, ставлення яких до проблем життя та смерті є різним, у першій категорії воно обумовлюється також і вимогами професійної діяльності та професійної етики [13, с. 82].

Нажаль, в життєдіяльності суспільства в умовах війни відбувається процес моральної деградації суспільства, має місце відхід від традиційних морально-етичних норм та цінностей. До того ж, в професію людина входить вже частково сформованою особистістю з її суб'єктивним світосприйнянням, з вже закладеними основами власних морально-етичних стандартів, цінностей, уявлень про «добро» і «зло», життя і смерть тощо. В наслідок чого з'являється необхідність розподілу вимог морально-етичних критеріїв в межах наявних особливостей професійної діяльності. В такий спосіб відбувається формування професійних етосів, які утримують у собі основоположні морально-етичні цінності та норми, на основі яких формуються вимоги до професійної поведінки та діяльності представників тієї, або іншої професії.

В традиційно науковому розумінні «етос» означає систему визначених еталонних морально-етичних норм та цінностей певної спільноти, що знаходить своє відтворення у соціальному досвіді і формує певний спосіб її поведінки. Усвідомлення та засвоєння професійного етосу сприяє входженню правоохоронця у професійний колектив та стає його внутрішньою основою, що безпосередньо впливає на його професійну діяльність.

В якості прикладу можна навести формування військового етосу. За твердженням авторів наукового дослідження «Етика збройної боротьби: поняття, проблеми, перспективи дослідження», «військовий етос це сукупність найбільш функціонально дієвих морально-етичних цінностей, норм поведінки та моральних імперативів необхідних для належного виконання службової діяльності» [14, с.159]. Оскільки, в умовах війни ступінь загрози життю як військового так і поліцейського суттєво зростає то спорідненість формування моральних імперативів для них є багато у чому однаковою.

Слід відзначити, що діючі морально-етичні норми та принципи кожної професійної спільноти формуються у процесі суспільної діяльності і передаються із покоління до покоління через професійні традиції. Таким чином, професійний етос не є чимось сталим, він постійно знаходиться в динаміці розвитку. Підтримання певного рівня моралі та етичних норм в суспільстві, а також у межах професійної спільноти, відбувається не через систему покарань, як це буває у разі порушення правових норм, а через громадський вплив – висловлення суспільного осуду, морального обурення або через персональний моральний регулятор – совість.

У цьому контексті цікавою є позиція, яку висловлює Ю. В. Соколовська, що в основі морально-етичних цінностей військового часу знаходиться здатність військового (правоохоронця) – незалежно від наявності чи відсутності зовнішніх контролюючих інстанцій та санкцій, в будь-якій ситуації «працювати в команді», «діяти соціально відповідально та свідомо», орієнтуватися на збереження життя як такого та збереження довкілля, на додержання прав та свобод людини, що ґрунтується на визнанні особою базових цінностей людського суспільства та усвідомленні не тільки правомірності, а й обов'язковості дотримання існуючих морально-етичних норм, а також основних положень етики збройної боротьби.

На її думку ключовим у такому разі стає зміст новоствореного поняття «етика збройної боротьби», під яким вона пропонує розуміти «...систему морально-етичних цінностей, норм та принципів, які регулюють ведення

збройної боротьби та визначають поведінку військовослужбовців у зоні ведення бойових дій, забезпечуючи можливість оптимального морального вибору військовослужбовця у складних невизначених ситуаціях» [14, с. 160].

Слід нагадати, що у середині ХХ століття в межах Гуманітарного права була розроблена система норм, принципів та цінностей, щодо ведення військових дій, яка передписує учасникам збройних конфліктів набір правил поведінки, обов'язкових до виконання.

До переліку складових етики збройної боротьби на думку Ю. В. Соколовської можна віднести: елементи етосу збройної боротьби, розуміння змісту категорій «життя» і «смерть», «моральне здоров'я» в їх екзистенційному та морально-етичному вимірах, що особливо проявляється в умовах війни; усвідомлення сутності категорії «війна» як морально-етичного випробування та певного виміру моральності військовослужбовця; проблеми оптимального морального вибору та прийняття етичного рішення військовослужбовцем (правоохоронцем) або відповідного морального вчинку в контексті невизначеності ситуацій у збройному протистоянні; відповідальності військовослужбовця (поліцейського) за прийняте рішення; морально-етичні проблеми учасників бойових дій, поранених та інвалідів з питань реабілітації та соціалізації особи; визначення меж взаємної відповідальності суспільства та військових (правоохоронців) – учасників бойових дій; сукупність морально-етичних аспектів з питань ставлення військових в процесі збройного протистояння до збереження культурних, історичних цінностей, об'єктів соціальної інфраструктури та оточуючого середовища [14, с. 163].

Серед нагальних проблем, що потребують свого вивчення в межах етики збройної боротьби є: дослідження механізму трансформації моральних цінностей та ризиків деморалізації особового складу в наслідок участі в бойових діях, обґрунтування моральних мотивів застосування зброї, системи моральної реабілітації учасників бойових дій, проблем необґрунтованого застосування сили та насильства в зоні ведення бойових дій, механізмів формування у правоохоронця стилю службової поведінки, який спирається на використання силового тиску або примусу, застосування насилля, морально-етичні аспекти застосування високотехнологічної руйнівної зброї, морально-етичні аспекти використання штучного інтелекту у військовій справі, війна і торгівля людьми та людськими органами тощо.

Наведене широке коло специфічних морально-етичних проблем, пов'язаних зі збройним протистоянням, дозволяє зробити висновок про наявність специфічної частини предмету професійної етики у вигляді етики збройної боротьби, що потребує проведення подальших окремих досліджень.

Ключовою складовою формування професійної етики є чітке усвідомлення поліцейськими свого професійного обов'язку, елементами якого є професійна гідність, честь, такт, справедливість, співчуття та солідарність.

Слід відзначити, що професійний обов'язок поліцейського має дуальний характер оскільки складається з об'єктивної та суб'єктивної складових. Сутність об'єктивної складової полягає у виконанні чітко сформульованих завдань, визначених державою у посадових обов'язках (захищати громадян, їх права і законні інтереси, забезпечувати верховенство права і законність, публічний порядок і безпеку), а суб'єктивна складова – у внутрішньому переконанні відданого служіння інтересам держави і суспільства, в забезпеченні справедливості, у добровільному і добросовісному здійсненні громадянських обов'язків.

У цьому контексті постає проблема пов'язана із необхідністю і здатністю правоохоронця прийняти вірні та зважені етичні рішення у ситуації морально-етичної дилеми, яка загострюється під час виникнення надзвичайних умов,

пов'язаних з погіршенням оперативного стану або в процесі ведення активних бойових дій.

Такі етичні рішення особи, що приймаються в ситуації морального вибору тісно пов'язані з необхідністю вирішення складного внутрішнього морального конфлікту. Вони потребують від правоохоронця, повного усвідомлення можливих наслідків та готовності прийняти на себе персональну та соціальну відповідальність за свої дії. Такі моральні дилеми в умовах війни постійно мають місце у військових і поліцейських під час виконання службових завдань. Обставини та умови таких ситуацій є різноманітними і залежать від виду службового завдання, ступеню реальних загроз і ризиків життю, персональних якостей особи поліцейського, а також особливостей певної території (чи є вона лінією бойового зіткнення чи є ділянкою, на якій бойові дії не ведуться).

Прикладом виникнення для поліцейського морально-етичної дилеми можуть бути питання використання індивідуальної аптечки, засобів індивідуального захисту, води, продуктів харчування в екстремальних умовах бойових дій, коли гостро постає питання власного виживання або врятування життя та здоров'я іншої людини.

Таким чином, у діях правоохоронця під час війни, щодо сприйняття певних життєвих ситуацій в службовій діяльності можуть мати місце дві позиції: нормативна (в межах настанов та інструкцій) й морально-етична (сформована на засадах сімейного виховання та службової етики).

Нормативна оцінка юридичних фактів передбачає юридичні механізми їх реалізації та вимагає від поліцейського виконання своїх посадових обов'язків та статутних вимог. В той же час, з точки зору моралі постійно існує проблема етичного вибору особи, на який існує безпосередній обмежений вплив з боку держави чи суспільства.

За твердженням І. М. Євхутича, суспільство не може вимагати від правоохоронців здійснення дій, що лежать за межами позитивного права, особливо якщо йдеться про професійний ризик, пов'язаний з життям працівника поліції [15, с. 182].

В той же час, службова діяльність поліцейського ґрунтується на поєднанні норм моралі і норм права: норми моралі формують внутрішнє усвідомлення необхідності визначеної поведінки, а норми права – зовнішню форму поведінки у вигляді виконання посадового функціоналу.

За висловлюванням О. Ф. Скакун, якщо правоохоронець відступає від норм моралі, то це має наслідком порушення правових норм, бо у сфері професійного обов'язку не повинно бути юридичних вимог, позбавлених моральної сили (витоком її є справедливість), як і моральних норм, котрі не володіли б правовою силою [16, с. 85-86].

На думку деяких науковців професійний обов'язок правоохоронця є значно ширший за його посадовий функціонал, який чітко визначений нормами права і посадовими обов'язками та передбачає юридичну відповідальність за порушення встановлених вимог.

За твердженням І. М. Євхутича реалізація складових професійного обов'язку забезпечується не лише на підставі вимог нормативів та організації контролю за їх виконанням, але й на підставах внутрішнього впевнення у правильності своїх дій, ґрунтованого на моральних чеснотах, совісті, справедливості. Якби завдання не виконував поліцейський, в службовій діяльності бувають такі ситуації, коли його безпосередньо ніхто його не контролює. У таких випадках, анісила правового впливу, ані вплив колег, якщо вони не співпадають з внутрішніми особистими спонуканнями, переконаннями, совістю і пристрастю, не можуть бути гарантом того, що в процесі діяльності поліцейський не порушить свій професійний обов'язок [15, с. 150].

Тому, в складних умовах дії режиму воєнного стану необхідно забезпечити високий рівень морального ставлення поліцейського до службового обов'язку для того, щоб вчинки не відбувалися всупереч самосвідомості,

а виконання обов'язку підкріплювалося велінням совісті [17, с. 68].

Професійний обов'язок правоохоронця тісно пов'язаний такими моральними факторами, як доброчесність, совість, гідність, репутація, що безпосередньо мають вплив на його професійну кар'єру.

Має сенс окремо розглянути вплив моральних факторів на поведінку правоохоронця. Найбільш важливим фактором є совість. Совість виступає у вигляді морального обов'язку і етичної відповідальності за поведінку особи перед собою та суспільством. Вона потребує високого рівня самоконтролю, дотримання визначених стандартів особистої і службової поведінки, самокритичної оцінки власних вчинків.

Наступним ключовим фактором є честь поліцейського. Вона виступає ініціатором моральних вчинків та взагалі службової поведінки. Є складовою частиною честі колективу підрозділу. В службовій діяльності вони тісно взаємопов'язані між собою, честь колективу – це честь конкретного правоохоронця.

Ще одним фактором виступає репутація правоохоронця. З точки зору психології, категорія репутація означає складну систему усталених уявлень, думок та оцінок, які формуються у суспільстві, або його частині – трудовому колективі, щодо конкретної особи.

Слід відзначити спорідненість понять репутація і честь. Оскільки оцінка, що міститься в понятті честі, знаходить відображення в репутації. Честь вимагає від правоохоронця постійної уваги до репутації як власної, так і колективу. Як категорія етики честь означає моральне ставлення сучасного правоохоронця до себе, а також ставлення суспільства до нього, коли моральна цінність людини визначається її морально-правовими заслугами, її конкретним внеском у загальну справу [15, с. 151].

В екстремальних умовах воєнного стану поліцейський, щоденно опиняється перед необхідністю діяти з урахуванням вимог норм моралі і норм права, оскільки від правильно обраної службової поведінки залежить його честь, сприйняття громадянами як представника влади, ступінь їх довіри та бажання співпрацювати з поліцією.

Під час забезпечення охорони публічного порядку (наприклад, охорони місця ураження засобами ворожого нападу, або проведення евакуаційних заходів з району ведення бойових дій і т.ін.) на підставі критичного загострення емоційного стану часто можуть виникати конфліктні ситуації з громадянами, такі ускладнення стану публічного порядку потребують свого швидкого та належного розв'язання.

Поліцейським для попередження або вирішення конфліктів під час несення служби важливо застосовувати наступні моральні якості як: доброзичливість, тактовність, витримку і самоконтроль. Позитивні результати розв'язання конфліктних ситуацій надає застосування методів ситуативного моделювання та вироблення сталих навичок і прийомів психологічного спілкування у конфліктних ситуаціях [18, с. 344].

В процесі здійснення професійної діяльності в екстремальних умовах поліцейських можуть охоплювати етичні хвилювання (тривоги), які проявляються у психологічному збудженні, загостренні відчуття небезпеки, проявів докори совісті та сумніння у ситуаціях, пов'язаних з швидким вибором правильного управлінського рішення.

Від того, як був сформований етичний запобіжник тривоги у поліцейського, залежать його безпосередні вчинки, впевненість у тому, що він прийме правильне рішення або, принаймні, керуватиметься морально - етичними факторами, щоб вирішити, як йому діяти.

У екстремальних стресових ситуаціях особливу роль відіграє індивідуальна психологічна стійкість поліцейського, а також забезпечення належним чином організованної психологічної підтримки та контролю психологічного стану в процесі проходження служби.

На керівництво психологічної служби та підрозділів поліції покладаються завдання з підбору та підготовки кваліфікованих фахівців, які будуть володіти особливими навичками, знаннями, вміннями та визначеними компетентностями, зокрема, морально-етичними.

Основним завданням наведеної структури та її фахівців є забезпечення психологічної адаптації працівників до складних умов поліцейської служби, надання негайної психологічної допомоги особовому складу після перебування в екстремальних ситуаціях.

Загалом психологічний супровід поліцейського розпочинається з занять перш початкової підготовки та триває упродовж усього періоду його служби, він охоплює психопрофілактичну, психокорекційну, реабілітаційну та прогностичну сферу службової діяльності.

Виходячи з наведеного можна стверджувати, що в умовах дії режиму воєнного стану важливу роль повинна відводитися роботі підрозділів психологічної служби. На фахівців цієї служби покладаються завдання попередження невротичних розладів серед осіб групи ризику та надання їм знань для вироблення психологічної стійкості в службовій діяльності, формування необхідних емоційно-вольових якостей та розвиток вмінь і навичок спокійного, вираженого ставлення до різноманітних екстремальних ситуацій, які виникають під час несення служби [19, с. 140].

Наступна група проблем, пов'язаних з формуванням етичних основ поведінки поліцейського в умовах воєнного стану є проблеми, які є наслідками інформаційної боротьби та протидії негативному інформаційному впливу на свідомість поліцейського.

Війни у ХХІ столітті відрізняються від війн попередніх періодів, тим що вони носять гібридний характер і використовують сучасні технології штучного інтелекту та інформаційної зброї. Протистояння між ворогуючими сторонами відбувається не тільки на фронті але й в ідеологічній сфері, в інформаційному та кіберпросторі.

Інформаційне протистояння виглядає як боротьба за умонастрої та почуття людей, у якій завчасно моделюються певні образи реальності, нав'язуються потрібні соціальні ракурси світосприймання, моральні цінності, переконання, що впливають на поведінку людини.

У цьому протистоянні дуже важливим є питання вироблення здатності державних інституцій, суспільства та безпосередньо конкретної людини до інформаційної протидії таким негативним впливам. Протидія повинна включати в себе можливість виявляти і протидіяти різноманітним ідеологічним технологіям створення псевдобразу реальності, маніпулятивним технікам впровадження асоціальних цінностей.

Сьогодні у свідомості поліцейських відбуваються процеси формування їх уявлення про суспільно-політичну ситуацію в країні, зокрема, про стан і перебіг воєнних дій на фронті, так і про факти підтримки боротьби України з боку іноземних партнерів, що у сукупності безпосередньо впливає на стан службової дисципліни та морально-психологічний стан особового складу.

Проведення активної роз'яснювальної роботи з боку керівництва Нацполіції надають можливість нівелювати негативні фактори такого впливу та сприяти процесу формування здорового морально-етичного клімату у поліцейських колективах, успішності виконання завдань з охорони публічного порядку та безпеки, позитивно впливають на поведінку кожного окремого поліцейського та підрозділу в цілому.

В кожній конкретній службовій ситуації прояви справедливості чи несправедливості, або відкритості чи замкнутості, доброзичливості чи недоброзичливості тощо, можуть посилювати або послаблювати дію певних морально-етичних стереотипів, які були сформовані маніпулятивними інформаційними технологіями. Прак-

тика показує, що іноді доброзичлива посмішка та влучне сказане слово на підтримку спрацювують ефективніше ніж десятки інформаційно-пропагандистських акцій [13, с. 84].

Ще одним проблемним морально-етичним питанням в умовах війни є застосування зброї під час несення служби. Морально-етичні проблеми, пов'язані з використанням вогнепальної зброї поліцейськими в службовій діяльності завжди були особливою темою, як у довоєнні часи так і в період відбиття військової агресії ворога. Постійно на заняттях з професійної підготовки навчання та виховання поліцейських з застосування табельної вогнепальної зброї приділялася значна увага, як з точки зору володіння стрілецькими навичками її використання так і з правових та моральних аспектів застосування.

Використання поліцейськими табельної зброї завжди було надзвичайною подією у підрозділі, яке мало наслідками проведення службового розслідування та прокурорської перевірки. Введення військового стану мало наслідком переведення поліцейських у підрозділах на постійне носіння вогнепальної зброї з усіма ризиками пов'язаними з таким рішенням.

Людина, яку постійно навчають ефективно використовувати зброю в професійній діяльності або під час ведення бойових дій у відношенні ворога, і яка має право на силове відстоювання власної позиції, широкі правові і моральні можливості застосовувати зброю в екстремальній ситуації, при неналежній оцінці умов застосування може створити небезпеку для життя і здоров'я конкретній особі так і певну соціальну загрозу для суспільства.

За умови, що такій особі не були прищеплені в процесі загального виховання розуміння загально-людських цінностей, або під час проведення виховної роботи у підрозділах поліції – ключові основи службово-професійної моралі, як: усвідомлення професійної діяльності як служіння народу України, власної соціальної відповідальності, цінності життя та здоров'я іншої людини, честі, гідності, то така людина може стати у наслідок професійної деформації загрозою соціальним нормам та цінностям, законності та правопорядку, стабільності суспільства [13, с. 85].

На наш погляд, усуненню наведених проблем та формуванню стійких морально - етичних основ особи поліцейського у період дії режиму воєнного стану буде сприяти дотримання ними наступних вимог та нормативно закріплених обов'язків: по-перше, неухильне дотримання в службовій діяльності та у позаслужбовий час законності:

1) Поліцейські повинні діяти виключно в межах закону, не допускаючи свавілля та перевищення службових повноважень.

2) Повага до прав і свобод людини, незалежно від обставин.

3) Законослухняна поведінка у побуті та у позаслужбовий час.

По-друге, постійне удосконалення професійної майстерності та службових знань за рахунок підвищення рівня професійної компетентності та службової підготовки:

1) поліцейські повинні мати високий рівень знань та навичок, необхідних для виконання службових обов'язків в умовах воєнного стану.

2) необхідно забезпечити постійне навчання та вдосконалення професійної майстерності поліцейських, як у закладах професійної освіти так і на заняттях зі службової підготовки у підрозділах.

3) систематичне проведення занять з патріотичного виховання: вивчення кращих традицій українського народу, сторінок героїчної історії становлення і діяльності правоохоронних органів України, ознайомлення з героїчними подвигами сьогоденних правоохоронців.

По-третє, формування у поліцейських таких ключових засад службової діяльності як - неупередженість та об'єктивність:

1) поліцейські повинні діяти неупереджено, без дискримінації за будь якими ознаками, забезпечуючи рівне відношення до всіх громадян.

2) Об'єктивність у зборі матеріалів справи та аналізі доказів є критично важливою для забезпечення справедливого розгляду справи і реалізації принципу законності.

По - четверте, виховання доброчесності, стійкості до корупції та службових зловживань:

1) у складних умовах воєнного стану, коли зростає ризик корупції та зловживань, поліцейські повинні мати високий рівень моральної стійкості.

2) Необхідно забезпечити ефективність службового та громадського контролю, прозорість та підзвітність у діяльності посадових осіб поліції.

По - п'яте, сприяти формуванню високого рівня довіри суспільства до поліцейських:

1) дотримання етичних принципів (норм) та професійної поведінки у службовій діяльності безпосередньо сприяє формуванню довіри суспільства до поліції.

2) Дії поліцейських повинні бути спрямовані на захист прав та інтересів громадян, забезпечення публічного порядку та безпеки, соціальної справедливості.

Висновки і пропозиції. Таким чином можна стверджувати, що формування професійної етики поліцейських в умовах воєнного стану є складним та доволі тривалим процесом, який вимагає комплексного підходу та залучення широкого кола суб'єктів. Ретельного планування та проведення правових, організаційних, виховних і превентивних заходів з особовим складом поліцейських підрозділів. Однак, лише неухильне дотримання етичних норм та принципів, а також постійна робота над професійним зростанням, дозволить працівникам поліції ефективно виконувати свої обов'язки та досягти високого рівня морально-етичних показників.

ЛІТЕРАТУРА

- Свічкарьова Я. В. Професійна етика у діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*, Серія ПРАВО. Випуск 76: частина 2. 2024. С.75-78.
- Бесчасний В. М., Кононенко Т. В., Сабельникова Т. М. Етикет і професійна етика поліцейського. К.: ВД «Дакор», 2019. 216 с.
- Масюк Л. Я. Щодо змісту правил етичної поведінки поліцейських як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Наукові записки. Серія : Право*. № 17. 2024. С.230-235.
- Кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку: Кодекс, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979 № 34/169. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_282.
- Про Європейський кодекс поліцейської етики : Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи (Ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні заступників Міністрів. URL: <https://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.
- Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
- Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2015. № 40-41. Ст. 379.
- Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 29. Ст. 233.
- Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

10. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 32, ст. 412.
11. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09 листопада 2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>.
12. Правила етичної та доброчесної поведінки працівників Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09 квітня 2024 № 230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0596-24#Text>.
13. Севрук І. І., Соколовська Ю. В. Морально-етичні аспекти діяльності цивільних та військових на території країни, що зазнала військової агресії: український досвід. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.- політолог. студії, № 41, 2022. С. 78-87. URL: <http://www.fps-visnyk.lviv.ua/archive/41.2022/11.pdf>
14. Соколовська Ю. В. Севрук І. І., Чупрінова Н. Ю. Етика збройної боротьби: поняття, проблеми, перспективи дослідження. «*Перспективи*». *Соціально-політичний журнал*. 2021. № 4. С. 157-166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Perspekt_2021_4_23.
15. Євхутин І. М. Мораль і право в системі соціальних уявлень та їх місце й роль у діяльності Національної поліції України: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 212 с.
16. Скакун О. Ф. Юридична деонтологія: підручник. Харків: Еспада, 2002. 504 с.
17. Цветков В. В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Харків: Право, 1996. – 163 с.
18. Професійно-психологічна підготовка поліцейського: навчальний посібник / Я. М. Когут, Ю. Ц. Жидецький, Ю. І. Кіржецький, С. С. Гнатюк, Р. М. Андрусишин та ін.; за ред. Я. М. Когута. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.
19. Цвілюк С. А. Комунікативний аспект у вихованні морально-етичних та психологічних засад працівників правоохоронних органів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 139-143.